

**MAXSUS PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA O‘ZLASHTIRISH
QIYIN BOLGAN FANLARNI O‘RGATISH***Osiyo Xalqaro Universiteti Xorazm filiali**Ilmiy raxbar: Avezov Olmos Ravshanovich**Muallif: Matyokubova Onaxon Davronbekovna**Tel nomer: +998938630010**onaxonmatyokubova@gmail.com***Annotatsiya**

Ushbu maqolada maxsus pedagogik yondashuvlar asosida o‘zlashtirishi qiyin bo‘lgan fanlarni o‘qitish masalalari yoritiladi. Tadqiqotda o‘quvchilarning individual psixologik va kognitiv xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini moslashtirish, differensial va inkluziv ta’lim tamoyillaridan foydalanish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, maxsus ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarda fanlarni samarali o‘zlashtirishni ta’minlovchi innovatsion pedagogik texnologiyalar va metodlar ko‘rib chiqiladi. Maqola natijalari maxsus pedagogika, defektologiya va umumta’lim muassasalarida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: maxsus pedagogika, o‘zlashtirish qiyinchiliklari, differensial ta’lim, inkluziv ta’lim, individual yondashuv

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы обучения трудным для усвоения учебным предметам на основе специальных педагогических подходов. Особое внимание уделяется учёту индивидуальных психологических и когнитивных особенностей обучающихся, а также использованию принципов дифференцированного и инклюзивного образования. Анализируются инновационные педагогические технологии и методы, способствующие повышению эффективности усвоения учебного материала детьми с особыми образовательными потребностями. Результаты исследования могут быть использованы в практике специальной педагогики, дефектологии и общеобразовательных учреждений.

Ключевые слова: специальная педагогика, трудности обучения, дифференцированное обучение, инклюзивное образование, индивидуальный подход

Abstract

This article examines the teaching of subjects that are difficult to master based on special pedagogical approaches. The study focuses on adapting the educational process by considering students’ individual psychological and cognitive

characteristics, as well as applying the principles of differentiated and inclusive education. Innovative pedagogical technologies and methods that enhance learning outcomes for children with special educational needs are analyzed. The findings of the study are of practical importance for specialists in special pedagogy, defectology, and general education institutions.

Keywords: special pedagogy, learning difficulties, differentiated instruction, inclusive education, individual approach

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi ularning individual psixofiziologik, kognitiv va emotsional xususiyatlariga bevosita bog'liq hisoblanadi. Ta'lim jarayonida ayrim fanlarning murakkabligi, abstrakt tushunchalarga boyligi hamda an'anaviy o'qitish usullarining cheklanganligi sababli ko'plab o'quvchilarda mazkur fanlarni o'zlashtirishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ayniqsa, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun bu muammo yanada dolzarb bo'lib, ularning ta'lim jarayonida teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlash muhim pedagogik vazifalardan biri sanaladi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida insonparvarlik, shaxsga yo'naltirilgan va inkluziv yondashuvlarning jadal rivojlanishi natijasida maxsus pedagogik yondashuvlarga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Maxsus pedagogika fanining asosiy maqsadi – o'quvchilarning rivojlanishidagi individual farqlarni hisobga olgan holda ta'lim mazmuni, metod va vositalarini moslashtirish orqali samarali o'qitish jarayonini tashkil etishdan iboratdir. Bu jarayonda o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlarni o'qitishda differensial, individual va kompensator yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zlashtirish qiyinchiliklari nafaqat intellektual imkoniyatlar bilan, balki o'quv motivatsiyasining pastligi, diqqat va xotira jarayonlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, shuningdek, psixologik to'siqlar bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin. Shu sababli bunday o'quvchilar bilan ishlashda faqatgina an'anaviy didaktik usullar bilan cheklanib qolish yetarli emas, balki maxsus pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va moslashtirilgan o'quv materiallaridan foydalanish talab etiladi.

Hozirgi kunda inkluziv ta'lim sharoitida umumta'lim muassasalarida maxsus ehtiyojli bolalar bilan bir qatorda o'rganish qobiliyati turlicha bo'lgan o'quvchilar tahsil olayotgani o'qituvchilardan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya va moslashuvchan pedagogik yondashuvlarni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlarni maxsus pedagogik yondashuvlar asosida o'qitishning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi – maxsus pedagogik yondashuvlar asosida o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlarni o'qitishning samarali usul va metodlarini tahlil

qilish, shuningdek, ta'lim jarayonida individual va differensial yondashuvlarning ahamiyatini ilmiy asoslashdan iboratdir. Maqolada maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan pedagogik yondashuvlarning samaradorligi yoritiladi.

O'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlar qatoriga asosan abstrakt tafakkurni talab qiluvchi, mantiqiy fikrlash, tahlil va umumlashtirish ko'nikmalariga tayanuvchi fanlar kiradi. Bunday fanlarni o'zlashtirishda o'quvchilarda diqqatning barqaror emasligi, xotiraning yetarli darajada rivojlanmaganligi, idrok jarayonlaridagi sekinlik hamda o'quv motivatsiyasining pastligi kabi omillar muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarda ushbu qiyinchiliklar yanada yaqqol namoyon bo'ladi.

Pedagogik-psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar faqatgina bolaning intellektual rivojlanish darajasi bilan belgilanmaydi. Ta'lim jarayonining noto'g'ri tashkil etilishi, o'quv materialining murakkab va moslashtirilmagan shaklda berilishi, shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali muloqotning yetishmasligi ham mazkur muammolarni kuchaytiradi. Shu sababli fanlarni o'qitishda bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olish muhim pedagogik shart hisoblanadi.

Maxsus pedagogik yondashuvlar ta'lim jarayonini o'quvchining individual ehtiyojlari va imkoniyatlariga moslashtirishga qaratilgan bo'lib, ularning asosiy maqsadi bilimlarni samarali o'zlashtirishni ta'minlashdan iboratdir. Ushbu yondashuvlar orasida individual, differensial, kompensator va inklyuziv ta'lim yondashuvlari alohida o'rin tutadi.

Individual yondashuv o'quvchining qobiliyatlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Bu yondashuvda o'quv topshiriqlari murakkabligi bosqichma-bosqich oshiriladi va o'quvchi uchun qulay ta'lim muhiti yaratiladi. Differensial yondashuv esa o'quvchilarni bilim darajasi va o'zlashtirish tezligiga qarab guruhlariga ajratish orqali o'qitishni tashkil etishga qaratilgan bo'lib, bu usul fanlarni o'zlashtirish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kompensator yondashuv maxsus ehtiyojli bolalarda mavjud kamchiliklarni boshqa rivojlangan funksiyalar orqali qoplashga asoslanadi. Masalan, eshitishda muammo bo'lgan bolalarda vizual materiallardan, ko'rishda qiyinchilik bo'lgan o'quvchilarda esa eshitish va taktil idrokka tayangan holda o'qitish samarali natija beradi. Inklyuziv yondashuv esa barcha o'quvchilarga teng ta'lim olish imkoniyatini yaratish, ularni ijtimoiy muhitga moslashtirish va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlarni o'qitishda an'anaviy tushuntirish va takrorlash usullari bilan cheklanib qolmasdan, innovatsion pedagogik metod va

texnologiyalardan foydalanish zarur. Jumladan, interfaol metodlar, vizual materiallar, modellashtirish, o'yin texnologiyalari va axborot-kommunikatsiya vositalari ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Interfaol metodlar o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga undaydi. "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "B-B-B" kabi metodlar murakkab tushunchalarni soddalashtirish va ularni ongli o'zlashtirishga yordam beradi. Vizual materiallardan, ya'ni sxema, jadval, diagramma va rasmlardan foydalanish o'quvchilarning idrok jarayonlarini faollashtirib, bilimlarning mustahkam bo'lishini ta'minlaydi.

Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, multimediali darslar tashkil etish, elektron resurslar va interaktiv platformalar orqali o'qitish o'quvchilarning fanlarga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bu esa o'z navbatida o'zlashtirish qiyinchiliklarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Maxsus pedagogik yondashuvlarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish natijasida o'quvchilarning fanlarni o'zlashtirish darajasi oshadi, ularning o'ziga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi va o'quv faoliyatiga ijobiy munosabat shakllanadi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, maxsus pedagogik metodlardan tizimli foydalanish o'zlashtirish qiyin bo'lgan fanlarni o'qitishda yuqori samaradorlik beradi. Bu esa nafaqat maxsus ta'lim muassasalarida, balki umumta'lim maktablarida ham ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

O'tkazilgan nazariy tahlillar va pedagogik yondashuvlarni umumlashtirish natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlarni samarali o'qitish jarayoni maxsus pedagogik yondashuvlardan maqsadli va tizimli foydalanishni talab etadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual psixologik, kognitiv va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olmasdan turib yuqori natijalarga erishish mumkin emas. Shu sababli shaxsga yo'naltirilgan, differensial va inklyuziv ta'lim tamoyillariga asoslangan pedagogik faoliyat zamonaviy ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi.

Tadqiqot davomida aniqlanganki, maxsus pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning bilimlarni ongli va barqaror o'zlashtirishiga, o'quv motivatsiyasining oshishiga hamda fanlarga bo'lgan ijobiy munosabatning shakllanishiga xizmat qiladi. Individual va kompensator yondashuvlardan foydalanish orqali o'quvchilarda mavjud o'zlashtirish qiyinchiliklarini kamaytirish, ularning kuchli tomonlariga tayangan holda rivojlanishini ta'minlash mumkinligi aniqlandi.

Shuningdek, interfaol metodlar, vizual va raqamli texnologiyalarni qo'llash o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlarni o'qitishda muhim ahamiyat kasb etib, ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bunday metodlar

o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammoni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda ularning ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur maqola natijalari shuni ko'rsatadiki, maxsus pedagogik yondashuvlardan foydalanish nafaqat maxsus ta'lim muassasalarida, balki umumta'lim maktablarida ham o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlarni o'qitishda samarali hisoblanadi. Bu esa ta'lim sifatini oshirish, barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish va inklyuziv ta'limni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan fanlarni maxsus pedagogik yondashuvlar asosida o'qitish pedagogik jarayonning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, ushbu sohada olib boriladigan ilmiy-tadqiqotlar va amaliy ishlanmalar ta'lim tizimini yanada takomillashtirish uchun mustahkam ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida mazkur yo'nalishda empirik tadqiqotlar o'tkazish, metodik tavsiyalar ishlab chiqish va ularni ta'lim amaliyotiga keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abduqodirov A.A. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 256 b.
2. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Pedagogika va ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 312 b.
3. Karimova G.K. Inklyuziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 198 b.
4. Xodjayeva D.R. Maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarni o'qitish metodlari. – Toshkent: Universitet, 2019. – 176 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston – ta'lim va tarbiya taraqqiyoti yo'lida. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 224 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2020.
7. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: Педагогика, 2017. – 480 с.
8. Занков Л.В. Обучение и развитие. – Москва: Просвещение, 2016. – 296 с.
9. G.Jumanazrova. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilidagi og'zaki nutq kompetensiyasini shakllantirish jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish metodikasi. TADQIQOTLAR Jahon ilmiy – metodik jurnali 70 - SON Sentabr–2025. ISSN:3030-3613
10. G.Jumanazarova. Boshlang'ich ta'lim jarayonida ingliz tilini integratsiyalashgan darslar asosida o'qitish metodikasi. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. 53-son_1-to'plam_Sentabr -2025. ISSN:3030-3621
11. G.Jumanazarova. Olim Abdurashid Munavvarovning o'qituvchilik va tashkilotchilik mahorati. NamDU ilmiy axborotnomasi. Namangan, ISSN: 2181-1458. 4-son, 2023.-586-589-b.

- 12.G.Jumanazarova.Oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish borasidagi izlanishlar.“Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limning dolzarb masalalari” xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. Farg‘ona, 2022.- 414-419-b.
- 13.G.Jumanazarova.The features of the works of uzbek family scholar Abdurashid Munavvarov in the development of the pedagogical system of proper organization of family upbringing. Jurnal Ilmu Sosial, Politik dan Humaniora Vol: 4, No 1, 2024, ISSN: 2798-8260. pp. 1-7.
- 14.G.Jumanazarova. Pedagogical technologies for improving family relations in the organization of family upbringing. “Современные исследования: теория и практика” Сборник статей международной научно-практической конференции, 2024. pp. 55-60.